

Трофімчук М.О.,
кандидат економічних наук
доцент кафедри менеджменту,
*Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

ДЕВАЛЬВАЦІЯ ГРИВНІ. ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Трофімчук М.О. Деальвація гривні. Причини та шляхи подолання. У статті проведено ретроспективний аналіз девальвації національної грошової одиниці. Встановлено основні причини, які вплинули на девальвацію гривні починаючи з 1996 р. Розглянуто взаємозв'язок між змінами у структурі платіжного балансу України та знеціненням гривні. Виявлено основні фактори, які впливають на девальвацію гривні в сучасних умовах. Запропоновано шляхи зміцнення національної грошової одиниці на валютному ринку.

Ключові слова: девальвація, знецінення, платіжний баланс, експорт, імпорт, курс, валюта.

Трофимчук М.А. Деальвация гривны. Причины и пути преодоления. В статье проведен ретроспективный анализ девальвации национальной денежной единицы. Установлены основные причины, которые повлияли на девальвацию гривны начиная с 1996 г. Рассмотрена взаимосвязь между изменениями в структуре платежного баланса Украины и обесцениванием гривны. Выявлены основные факторы, которые влияют на девальвацию гривны в современных условиях. Предложены пути укрепления национальной денежной единицы на валютном рынке.

Ключевые слова: девальвация, обесценивание, платежный баланс, экспорт, импорт, курс, валюта.

Trofimchuk M.O. The devaluation of hryvnia. Causes and ways of overcoming. In the article the retrospective analysis of national currency devaluation was done. The main reasons that influenced on the devaluation of hryvnia since 1996 were established. The relationship between changes in the structure of Ukraine's payment balance and depreciation of hryvnia were considered. The main factors that have influence on the devaluation of hryvnia in modern conditions are revealed. The ways of strengthening national monetary unit in the exchange market are suggested.

Key words: devaluation, depreciation, balance of payments, export, import, exchange rate, currency.

Постановка проблеми. Стабільність національної валюти – одна з ключових передумов економічного зростання економіки, особливо в умовах, коли обсяг імпортованих операцій значно перевищує обсяг експорту. Саме така ситуація склалася в Україні. Вітчизняна економіка не змогла ефективно використати промисловий, науковий та ресурсний потенціал, що дістався у спадок після розпаду Радянського Союзу, для нарощення експорту готового продукту на світові ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експерти та науковці у сфері економіки та фінансів дають негативні прогнози стосовно перспектив зміцнення національної валюти. Питанням девальвації гривні у своїх працях присвятили увагу такі економісти і вчені, як О. Береславська, Т. Унковська, О.В. Дзюблюк, Т.В. Запаранюк, В.І. Міщенко. Однак проблематика причин, наслідків та шляхів подолання девальвації все ще залишаються актуальною для економіки і фінансової системи України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження факторів, які значною мірою вплинули на знецінення гривні у відповідні часові періоди, та розроблення шляхів подолання стрімкої девальвації національної грошової одиниці в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. З проголошенням незалежності Україна почала формувати власну економіку та фінансову систему. Становлення грошової системи в Україні в період 1991–1995 рр. проходило у надзвичайно складних умовах, це:

– розрив традиційних економічних зв'язків із країнами пострадянського простору;

– глибока економічна криза, спричинена відсутністю фінансування все ще державних підприємств, початок приватизаційних процесів (часта зміна власників не давала можливості нормальному функціонуванню вітчизняних підприємств);

– фінансова криза, зумовлена занепадом реального сектора економіки, масовою видачею субсидій із державного бюджету, надзвичайно великими обсягами грошової емісії Національним банком України, і, як наслідок, – гіперінфляція.

Враховуючи вищезазначені умови, українська влада запровадила тимчасову валюту – карбованець. Ця грошова одиниця взяла на себе наслідки економічного занепаду перших років незалежності включно з гіперінфляцією. Лише тимчасова стабілізація економічної ситуації 1995–1996 рр. сприяла запровадженню повноцінної національної валюти.

25 серпня 1996 р. президент Леонід Кучма підписав Указ «Про грошову реформу в Україні», згідно з яким у країні запроваджувалася нова національна валюта – гривня. З 2 по 16 вересня відбувався обмін українського карбованця на гривні у співвідношенні 100 тис. карбованців за 1 грн. [1].

На момент уведення в обіг гривні офіційний курс НБУ становив 1,76 грн. за долар США. Два роки курс коливався на рівні 2 грн. за долар, а в 1999 р. вітчизняна валюта девальвувала більше ніж у 2,5 рази (рис. 1).

Така девальвація значною мірою була пов'язана з Азійською кризою 1997–1998 рр. Відтік капіталу і падіння цін на сировину та паливо сприяли виникненню економічної кризи у Російській Федерації в 1998 р. Оскільки вітчизняна економіка знаходилася у тісній взаємодії з економікою Росії, негативний вплив Азійської кризи позначився й на вітчизняних макроекономічних показниках.

Падіння світових цін на основу українського експорту – метал спричинило зменшення обсягів надходжень валюти у вітчизняну фінансову систему, а це, своєю чергою, девальвувало національну валюту.

Наступний етап девальвації гривні припадає на 2009 р. Українська влада та суб'єкти господарювання у цілому знехтували наслідками попередньої кризи. Імпорт, як і раніше, значно перевищував експорт, основою якого залишилися сировина і продукція металургійної галузі та сільського господарства, а позитивні значення платіжного балансу підтримувалися переважно за рахунок значних обсягів прямих іноземних інвестицій.

Світова фінансова, а згодом й економічна криза 2008 р. значною мірою вплинула на обсяг платіжного балансу в Україні (рис. 2). Підприємства з іноземним капіталом, особливо банки, почали активно виводити гроші за кордон. А закордонні кредитори вимагали від вітчизняних банків погасити зобов'язання. Наслідком цих подій став обвал курсу вітчизняної валюти по відношенню до долара США, гривня знецінилася у 1,6 рази.

Однак найбільш сильно вітчизняна валюта знецінилася в період 2013–2016 рр. В умовах економічної кризи, проведення воєнних дій, розриву зовнішньоекономічних зв'язків із Росією, відсутності припливу інвестицій та недостатніх можливостей запозичувати дешеві ресурси на міжнародних ринках виникли значні проблеми в процесі формування пропозиції іноземної валюти в Україні. За таких умов практично неможливим стало забезпечення стабільності курсу національної валюти шляхом проведення валютних інтервенцій центральним банком, оскільки валютні резерви не поповнювалися, а обсяги інтервенційних операцій зростали [6, с. 27].

У цей період НБУ відмовився від фіксованого курсу валюти в рамках режиму інфляційного таргетування, суть якого полягає у контролі інфляції. Обвал курсу гривні по відношенню до долара США за період 2013–2016 рр. становив понад 300%. Усе це зумовило зниження рівня довіри іноземних інвесторів до України, спад виробництва та сповільнення економічної активності в країні. Так, ВВП у млрд. дол. США. за період 2013–2016 рр. знизився на 49,1% (табл. 1).

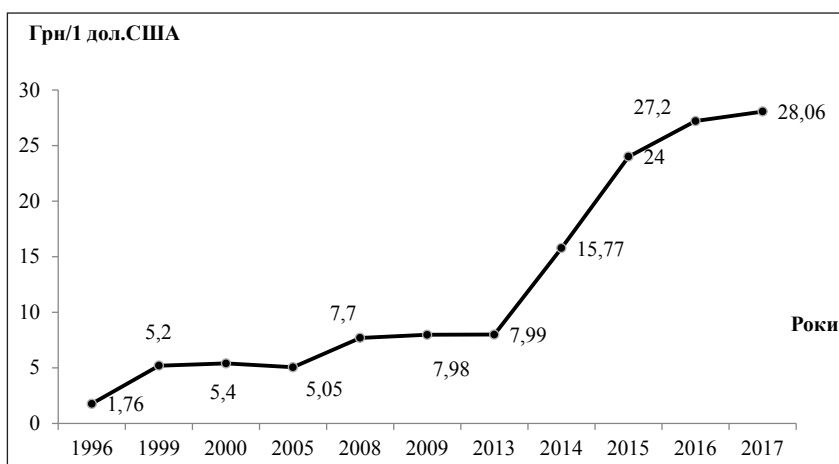

Рис. 1. Динаміка курсу вітчизняної валюти по відношенню до 1 дол. США

Джерело: складено на основі [2]

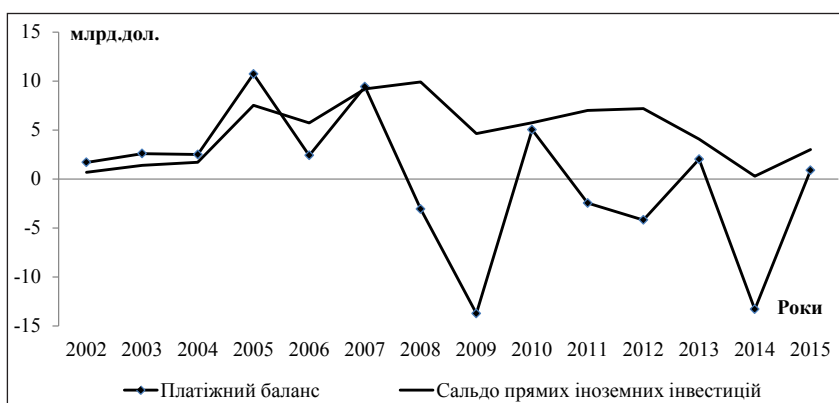

Рис. 2. Динаміка платіжного балансу та сальдо прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2002–2015 рр.

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 1

ВВП, млрд. дол США

Рік	2013	2014	2015	2016	Відхилення за період 2013–2016 рр., %
ВВП України, млрд. дол. США	183,3	133,5	91,03	93,27	49,1

Джерело: складено на основі [4]

Ще одним фактором, який відіграв негативну роль, було масове зняття депозитів протягом 2014–2015 рр. За підсумками 2014 р. загальний обсяг депозитів в українських банках знизився на 13,7% у національній валюті, до 364,5 млрд. грн. і на 37,2% – в іноземній валюті, до 19,4 млрд. дол., а в січні-лютому 2015 р. – ще на еквівалентних 17,2 млрд. грн.

Також необхідно зазначити, що в останні роки в структурі платіжного балансу продовжуються негативні тенденції, зокрема імпорт перевищує експорт, що спричинює дефіцит валюти на ринку (рис. 3). Зокрема, негативний баланс між експортом та імпортом товарів та послуг продовжує зростати, що спричинює дефіцит іноземної валюти в країні й, відповідно, впливає девальвацію гривні.

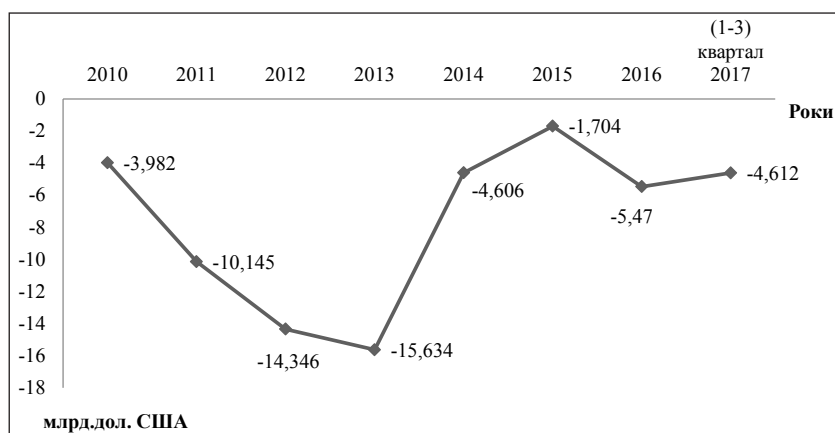

Рис. 3. Динаміка платіжного балансу (різниця між експортом та імпортом) товарів та послуг, млрд. дол. США, 2010–2017 рр.

Джерело: складено на основі [3]

На тлі спадаючого обсягу загальної експортної виручки зростає частка експорту сільськогосподарської продукції. Загалом за останні п'ять років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 26% у 2012 р. до 42% у 2016 р. За перше півріччя 2017 р. частка сільськогосподарської продукції у структурі експорту України становить 42,2%. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження: пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби [5].

Таким чином, основною статтею експортних операцій, які забезпечують надходження валютної виручки в країну, є торгівля сільськогосподарськими товарами. Відповідно до цього, зменшення чи збільшення товарообороту із закордоном за цим параметром впливає на курс гривні по відношенню до іноземних валют, зокрема долара США та євро. Це підтверджується зростанням девальвації гривні протягом листопада-грудня 2017 р. У цей період аграрії практично не здійснювали експортних операцій та утримували наявні на рахунках валютні цінності для збереження ресурсів, забезпечення наступної посівної. Так, офіційний курс гривні на початок листопада 2017 р. становив 26,86 грн./1 дол., а вже на кінець грудня – 28,06 грн./1 дол. США.

Крім того, необхідно зазначити, що на сучасному етапі стабільність гривні також значною мірою залежить від кредитних траншів МВФ, до яких прив'язано і левову частку допомоги інших фінансових донорів України та які є сигналом довіри для закордонних інвесторів. Однак відсутність реформ стримує МВФ від фінансування України. А це, своєю чергою відображається на стабільності гривні на валютному ринку.

Так, в інфляційному звіті НБУ основним економічним ризиком Національний банк вважає відсутність прогресу в проведенні структурних реформ, необхідних для збереження макрофінансової стабільності та подальшої співпраці з МВФ на тлі високих обсягів погашення зовнішніх боргів у наступних роках. У разі дострокового припинення програми з МВФ це може загрожувати погіршенням умов доступу на міжнародні фінансові ринки, що може призвести до посилення девальваційних та інфляційних очікувань,

а також до зростання ймовірності проблем з обслуговуванням зовнішніх державних зобов'язань у найближчі роки. У 2018–2020 рр. уряд та НБУ мають сплатити за зовнішніми боргами понад 16 млрд. дол. США. На думку Національного банку, для збереження макрофінансової стабільності України критично важливим є продовження співпраці з МВФ у рамках не лише поточної, а й нової програми [9].

Висновки. Загалом з моменту запровадження до теперішнього часу національна валюта не змогла продемонструвати стабільність по відношенню до провідної світової валюти – долара США. Загальна величина девальвації гривні за 20 років обігу сягнула понад 1500%.

Причиною цього є слабка економіка з колосальною перевагою імпортних операцій над експортними, які, своєю чергою, є мало диверсифікованими. Основу вітчизняних товарних експортних операцій становлять продукція АПК (здебільшого сировина) та металургійна продукція, яка в умовах відсутності інновацій, енергозберігаючих технологій стає неконкурентною на світовому ринку. Все це в сукупності з відсутністю реальних реформ зумовлює зниження обсягів валютних надходжень та сприяє зростанню курсу іноземної валюти по відношенню до національної.

Крім того, стабільність гривні підтримується за рахунок валютних надходжень від міжнародних донорів, таких як МВФ, Світовий банк та уряди іноземних країн. Однак відсутність політичної волі у діючої влади в реформуванні економіки, судовою та інших сфер зумовлює втрату довіри в міжнародних партнерів, що спонукає їх стримувати фінансування України, а це, своєю чергою, негативно впливає на курс гривні.

Отже, вкрай необхідно провести відповідні реформи, які, крім усього іншого, доцільно спрямувати на мінімізацію рівня корупції в країні. Це дасть поштовх до розвитку підприємництва, у тому числі сприятиме притоку іноземних інвестицій, дасть чіткий сигнал і МВФ і решті іноземним партнерам, що Україна готова до змін і може ефективно використати надані їй фінансові ресурси. Це забезпечить надходження іноземної валюти в країну та сприятиме стабілізації гривні.

Крім того, реформи повинні бути спрямовані на створення умов зниження рівня імпорту за рахунок розвитку національного виробництва та нарощення позитивного сальдо платіжного балансу через збільшення експортних операцій.

Своєю чергою, НБУ повинен дотримуватися політики стримування, особливо в четвертому кварталі року. Це передбачає недопущення паніки та спекуляції на ринку, проведення аукціонів із продажу валюти, коли попит на неї значно перевищує пропозицію. А в період активності експортних операцій НБУ повинен поповнювати золотовалютні резерви, скуповуючи валютну виручку експортерів, щоб мати можливість зменшувати коливання валютного курсу в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Про грошову реформу в Україні: Указ Президента України № 762/96 від 25.08.1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/762/96>.
2. Офіційний курс валют. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period>.
3. Статистика зовнішнього сектору. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44502&cat_id=44446.
4. World Bank national accounts data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
5. Основні показники зовнішньої торгівлі України. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.
6. Береславська О. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України. Вісник Національного банку України. 2015. Лютий. С. 26–33.
7. Унковська Т. Як зупинити девальваційний торнадо. Дзеркало тижня Україна. 2014. 13 грудня. С. 1, 6.
8. Інфляційний звіт НБУ, січень 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63442010>.

УДК 658.14

Щербань О.Д.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
*Харківський інститут фінансів**Київського національного торговельно-економічного університету***МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ****Щербань О.Д. Механізм забезпечення та стабілізації фінансової стійкості на підприємстві.**

У статті запропоновано структуру механізму управління фінансовою стійкістю підприємства. Визначено основні завдання процесу реалізації головної мети забезпечення фінансової стійкості підприємства. Висвітлено напрями вдосконалення із зазначенням етапів досягнення стабільності підприємства в умовах кризи. Відображено відповідність певних внутрішніх механізмів кожному з етапів фінансової стабілізації підприємства як однієї з передумов його економічного розвитку.

Ключові слова: механізм, стійкість, управління, напрями, фінансовий контролінг, етапи, система, стабільність, стратегія, фінансова рівновага.

Щербань Е.Д. Механизм обеспечения и стабилизации финансовой устойчивости на предприятии.

В статье отображена структура механизма управления финансовой устойчивостью предприятия. Определены основные задачи процесса реализации главной цели обеспечения финансовой устойчивости предприятия. Предложены направления совершенствования с указанием этапов достижения стабильности предприятия в условиях кризиса. Обозначено соответствие внутренних механизмов каждому из этапов финансовой стабилизации как одного из условий его экономического развития.

Ключевые слова: механизм, устойчивость, управление, направления, финансовый контроллинг, этапы, система, стабильность, стратегия, финансовое равновесие.

Shcherban O.D. Mechanism of providing and stabilizing the financial sustainability of the enterprise.

This article shows the structure of the financial stability management mechanism of the enterprise. The main tasks of the process of realizing the main goal of ensuring financial stability of the enterprise are determined. Areas of improvement are indicated with an indication of the stages of achieving stability of the enterprise in the conditions of the crisis. The responsibility of the respective internal mechanisms for each of the stages of financial stabilization as one of the conditions for its economic development has been determined.

Key words: mechanism, sustainability, management, directions, financial control, stages, system, stability, strategy, financial equilibrium.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах більшість підприємств має дуже складне фінансове становище. Такий стан економіки вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управ-

ління виробництвом. Для стабільного розвитку необхідне досягнення стійкості високого порядку, тобто динамічної стійкості або стійкого розвитку.

Умовою стійкого розвитку підприємства у цілому є його ефективна господарська діяльність, спрямована на забезпечення власного виживання, стабільності, розвитку й наближення до визначених цілей.